

DE SIEMER IN DE ZWIJSENSTRAAT

Leonardus bewaarde de herinnering aan de grote mannen uit zijn verleden: de oprichter J. Bechthold, die het protest had geleid tegen het ontslag van Doctor Moller als rector; Gerard Knuvelder, die zo prachtig zijn rol had gespeeld bij de opvoering van *De Nar* door Kees Meekel; Janus van Domburg, die onder alle omstandigheden schitterend verzen opzegde; Jan Vlekke, die op elke tafel klom om kolderieke improvisaties af te steken; Toon Scheermakers, die stukken uit Van Deyssel uit zijn hoofd kon voordragen; en een jongedame, die zonder het zelf te weten zo mooi was, dat alle pastoors er op straat van verschrokken.

Slechts tegen de achtergrond van deze leonardijnse mythologie laat de gestalte van de Siemer zich passend in hout snijden. Geschilderd of geschetst zou hij niet kunnen worden. Zijn geest was voor zulke weergave te beweeglijk.

De manier waarop hij voor het eerst in ons midden verscheen, kon zich geen mens herinneren. Hij was er. En hij was er altijd. Hij paste bij het huisraad van de leergangen, hoewel hij bij mijn weten nooit op enigerlei wijze aan deze instelling verbonden is geweest. Ik logeerde bij hem op een slaapbank, iedere nacht van vrijdag op zaterdag, voorzover onze gesprekken nog logeren toelieten. Hun eindeloosheid liet zich volhouden doordat zij nooit ergens over schenen te handelen. Dit was ook de reden, waarom zij door aanhoudende lachbuien werden onderbroken. Wij speculeerden op iedere mogelijkheid om elkaar verkeerd te verstaan, hoewel ons dit bijna niet lukte. Hierbij dronken wij en onze gasten, want er waren altijd vrienden, die meekwamen, liters thee met suiker. Siemer was strikt geheelonthouder van de oude stempel, volgens welke ook in de pudding geen rum ver-

onthouder van de oude stempel, volgens welke ook in de pudding geen rum verwerkt mag zijn en bezoekers vrij dienen te blijven van sterke drank, zelfs op verjaardagen. Overigens verjaarde Siemer zowat elke dag.

Niemand wist, waar en wanneer hij geboren was. Het moet ergens boven de grote rivieren hebben plaats gevonden. In ieder geval bracht hij zijn kinderjaren buiten Brabant door. Wat dit voor jaren geweest moeten zijn, kon niemand van ons zich voorstellen. De geestelijk altijd mobiele Siemer bezat als volwassene een zo opvallende voltogenheid, dat niemand zich hem jonger of ouder kon verbeelden dan hij was, maar hij had geen aanwijsbare leeftijd. Het oudste aan hem leek altijd zijn priestertoog te zijn.

Wij wisten, dat hij pater was geweest in een congregatie, die door Joannes Zwijssen in leven werd geroepen als geestelijke bovenbouw bij de instelling van de fraters van Tilburg, maar de stichting was in elkander gestort. Haar leden mochten

kiezen, waar zij geïncardineerd wilden worden. Siemer kon geen keuze maken. Hij ging Duits studeren aan de universiteit van Groningen en aanvaardde een leraarsbaantje aan het Sint Odulphus Lyceum zonder onmiddellijke afhankelijkheid van de bisschop van 's-Hertogenbosch. Hij bekleedde dus het ambt van loslopende geestelijke, dat in Nederland zelden voorkomt. Toen ik hem leerde kennen, woonde hij, ironisch genoeg onder zijn omstandigheden, in de Zwijsenstraat, waar hij een boekerij onderhield, die wij schaamteloos gebruikten. Er stond van alles in zonder dat iemand redelijk kon nagaan, hoe het er terecht gekomen was of wat het er deed. Trouwens, ik leerde hem in een boekwinkel kennen.

Roeping werd in die jaren uitgegeven bij de Zuid Nederlandse Boekhandel te Tilburg, die onder directie stond van Rud van Es, evenals Siemer toegerust met de bevoegdheid van leraar Duits. De familie van Es was voortkomstig uit Waalwijk. De moeder, die bij Rud inwoonde, kreeg in haar leven onzegbaar veel verdriet te verwerken. Ze verloor haar man en twee volwassen kinderen in een jaar tijds en had grote tegenslagen in zaken, maar haar vrolijkheid liet haar geen seconde in de steek. Ze kon om alles lachen en iedereen aan het lachen brengen. Van dit laatste namen wij wel eens de proef door een gepatenteerde zuurpruim mee te nemen naar de woonruimte achter de winkel en altijd slaagde ze erin, zijn gelaat te verhelderen door iets, dat tussen humor en onzin een labiel evenwicht bewaarde. Ze was een zuster van pater Bonaventura Kruitwagen O.F.M., die ik herhaaldelijk bij haar ontmoet heb en die in haar gezelschap zijn sarcasme liet sprankelen van onverwachte verwantschap met mildheid.

'Weet je, wat ik zou willen?' vroeg pater Bonaventura. 'Je mag zelf kiezen: de jongeling van Naïm, de verloren zoon, de wonderbare visvangst of ieder ander zondagsevangelie, dat je aanstaat. Ik zou alle preken hierover, die in Nederland

gehouden worden in kerken of in kapellen, waarover een rector is aangesteld, willen doen optekenen, zo letterlijk als maar mogelijk is. Van al die preken zou ik een boek willen maken. En dat boek zou ik de paus op de index willen laten zetten!’

Mevrouw van Es verzekerde, dat de meisjes op een kostschool een godvruchtig lied zongen, beginnend met de regel: ‘Beidt, engelen in mijn beên’. . ., maar zei ze, je moest het niet schrijven, zoals je het uitsprak. Ze verzekerde nog oneindig meer van deze aard.

Rud prees ons allerlei deeltjes aan uit de Sammlung Göschen, waar hij niet rijk van werd, maar die onze wetenschappelijke vorming naar zijn zeggen bijzonder ten goede zouden komen. Er stond zoveel in. Dan gebeurde het, dat wij met zulk een boekdeel op zicht de lente van het minnelied gingen beleven of ons in *Iwein* verdiepten, wat zonder hulp van vrienden tot geen behoorlijk einde kon worden

gebracht. Onder zulke omstandigheden vond ik opeens de man naast mij, die voor twee jaar mijn gastheer zou zijn. De Siemer kocht zijn boeken ook bij Rud van Es. Hij behoorde tot het deel van de cliënteel, dat naar de woonruimte doordrong, waar iedereen volop tijd had en waar altijd iets gekks stond te gebeuren. Het zou dwaasheid zijn, dat ik een hotelkamer nam, nademaal bij hem een onbeslagen bank beschikbaar was. Zulke woorden als nademaal gebruikten wij bij voorkeur in onze conversatie.

Wij deden dit uit kortswijl. Het was onze weerstand tegen schennige straat-slijperij. Wij sammelden bijwijlen met huiswaarts tijgen, maar verslingerden ons met de familie van Es aan gemeen propoost. Een bescheiden meesterschap in het gebruik van dit soort uitdrukkingen gaf aan de gesprekken die wij voerden overeenkomst met een samenzwering. Achteraf kon dit flauw lijken, maar na zeven lesuren beviel die ontspanning ons goed.

Bovendien bleef zij de toon bepalen van mijn omgang met de Siemer. Alle studenten gaven hem dit bepalende lidwoord mee als een hoge onderscheiding. Om er de waarde van te doorgronden, moet iemand goed thuis zijn in het brabantse dialect.

Ik zou op dit ogenblik niet kunnen zeggen, of hij Frits of Frans heet. In al de jaren, dat wij van onze ontmoetingen steeds kleine feesten hebben gemaakt, heb ik hem nooit bij zijn voornaam genoemd of jegens anderen aangeduid. De Siemer viel voor ons ook hierdoor buiten iedere alledaagse omgangscategorie. Zijn bijzonderheid schitterde zo duidelijk, dat niemand ooit zich de moeite heeft gegeven, haar zorgvuldig te beschrijven. Van andere mensen kan men zeggen, dat zij voorbeeldig zijn, of gezellig of geleerd of fijngevoelig of moedig of enige van deze dingen, maar geen eigenschap zou aan Siemer toegeschreven kunnen worden zonder dat men hem enigermate tekort deed, ofschoon hij alle genoemde hoedanigheden

bezat. Maar hij was niet voorbeeldig en al die dingen meer. Hij was siemers. Dit betekent voor het minst, dat hij onverschillig was voor de erkenning van zijn eigenschappen. Een geheimzinnige verbazing over zijn eigen zo-zijn begeleidde hem op al zijn wegen, die hij liefst aflegde per fiets.

Hij ging dan nooit ergens naar toe. Wel kwam hij bij puur toeval terecht aan een ziekbed. Dit behoefde niemand te weten. Goed doen blijft een beschamende bezigheid. Hiervan was de Siemer heel diep overtuigd. Hij wist ook heel precies, waarom dit zo is. Het zou beter zijn, als wij geen goed behoeften te doen. Dan gebeurde het vanzelf. Wie wil doordringen in deze filosofie, moet zich een beetje oefenen bij Nicolaas van Cusa, al is de kans dan nog aanzienlijk, dat hij het verband niet dadelijk zal vatten.

'Als het er nu op aan komt', zei de Siemer, 'is *Penthesilea* van Kleist een on-

doorgrondelijk stuk'. Hij zei dit buiten ieder verband met de personen of gebeurtenissen om hem heen. Vervolgens begonnen wij het stuk op onze manier te doorgronden. Het speelt zich af in een wereld, waarin geen andere mensen kunnen wonen dan de spelers. Wij trachtten die wereld binnen te dringen. Zo kwamen wij tot lange uiteenzettingen over expressionisme, die ons weer brachten op vermoedens over de schoonheidswerking van overbodige bewegingen. Wij zagen de overeenkomst in de bouw van het stuk en de structuur van een dans. Siemer noch ik konden dansen. Wel geloofde hij, dat dit meestal uitliep op vermoeidheid. Het ging er dus om, te achterhalen, hoe moeheid fungeert als geestelijke habitus. Neem aan, dat wij hier achter kwamen, dan zouden we misschien ontdekken, wat acedia is. Van die ontdekking uit konden we Kleist opnieuw proberen te bekijken.

Waarschijnlijk ziet iemand het behagen aan ontveinzing van de samenhang, dat uit zulke ontleedkunst tevoorschijn springt. In zulk geval heeft hij een hoofdkenmerk van Siemers omgang met anderen begrepen. Hoogst zelden heb ik hem onmiddellijk en zonder voorbehoud zijn mening horen zeggen. Het moest er dan ernstig op aan komen. Zelfs in die gevallen kleepte hij haar het liefst in de vorm van een algemeen geldige spreuk. Dit taalgebruik van de zelf-uitschakeling zou vermoeiend worden, indien het niet beantwoordde aan een wellicht pijnlijke begeerte naar afwezigheid. Siemer kon nergens binnenkomen zonder te worden opgemerkt. Dit kon hij niet helpen. Het hinderde hem. Hij wapende zich ertegen door gedurig te spreken op de manier van iemand, die zwijgt.

Als ik uren achtereen pijpen met hem zat te roken uit dezelfde tabakspot (de zijne), terwijl het buiten donker en stil was, klonk zijn stem mij soms toe, alsof hij binnen in mij aan het woord zou geweest zijn. Wij bespraken geen gewetenszaken. Ik heb nooit bij hem gebiecht en hem zelden geraadpleegd over een ge-

dragslijn, die gevolgd diende te worden. Al onze gesprekken, vaak vooral de meest komieke, waarbij wij het hartelijkst lachten, ontveinsden echter hoorbaar de onderwerpen, die ons in diepste wezen bezig hielden. Wij deden beiden of de zaak, waarover wij spraken, ons nauwelijks aanging. Iets informatiefs. We kenden elkaar te goed om niet te weten, dat het niet waar was. We kenden elkaar zelfs te goed om toe te geven, dat het wèl waar was. Deze eigenaardige vertrouwelijkheid drong door alles heen.

In die jaren werd veel gesproken over het vitalisme. Ook wij spraken er veel over. Telkens draaide onze conversatie uit op de vraag naar de waardering van het leven. Het leven is niet het hoogste van de goederen. Toch hebben wij niets hogers in te zetten. De blinde eerbied voor het leven, tot uitdrukking gebracht in de eed van Hippocrates, schraagt een moraal, waarop zelfs onze dankbaarheid voor

de verlossende kruisdood teruggaat. Doopwater geeft leven. Wij onderscheiden genadeleven van natuurlijk leven, al kunnen wij het gemaakte onderscheid zelden betrappen bij het bestuderen van een heilige. Hier doet zich trouwens dezelfde moeilijkheid voor als bij onze beschouwing van het natuurlijke leven, waarvan wij immers de grenzen nooit hebben vastgesteld, noch naar beneden, noch naar boven. Het voortbestaan van de ziel is even mysterieus als de voortplantbaarheid van een bacterie. Wij weten niet, wat ermee samengaat en wat eruit volgt. In lichamelijke beweegbaarheid bereikt het leven zijn uiterste uitdrukking niet, al is zij voor ons de voornaamste manier om zijn aanwezigheid vast te stellen.

Het vitalisme huldigt een verschijnsel, waarmee het geen raad weet. Hier schuilt een grote verlegenheid achter. Ze doet zich meestal voor als een zekerheid van het gevoel. Siemer zag er meer gevaren voor de samenleving in dan winstpunten voor de poëzie. Waar het om gaat, is altijd een bepaald leven. Het kost grotere moeite, zich te verdiepen in het hondebaantje van de twee arbeiders, die een sloot moeten graven krachtens een aangekleed vraagstuk uit het rekenboek, dan zich gevoelig op te winden over een begrip zonder grenzen.

Zulke beschouwingen openen voor ons weer nieuwe gezichtspunten. De mensheid heeft de bliksem uit de hand van Zeus zien overgaan naar de telegrafie, waar hij het embleem van snelle doelmatigheid werd. Zij dankt deze ontheiliging aan het feit, dat Benjamin Franklin bij het oplaten van een vlieger zijn gezond verstand gebruikte. Hierdoor kan zij in de verleiding komen, alle ontheiliging als nuttig te aanvaarden. Ze kan ook de tegenovergestelde richting inslaan en bang worden, dat zij de rechten van God zal verkleinen door inzicht te verwerven in samenhangen en ontwikkelingen, die zij tevoren niet vermoedde. Voorlopig legt de eventuele bewoondheid van andere hemellichamen ons weinig verplichtingen

op, maar allang voordat dit veranderd kan zijn, maakt de apologie zich bezorgd over hetgeen zij verdedigen moet als er een boodschap van Mars komt. Een boodschap van Mars is even behartenswaardig en even discutabel als een boodschap van Marx. De boodschappen komen gewoonlijk niet van de kant, vanwaar ze het meest welkom zouden zijn aan iemand, die zijn rust zoekt te bewaren. 'Ik geef niet veel om vooruitgang', zei Siemer, 'maar ik heb nog minder redenen om te geloven, dat zij uitsluitend plaatsvindt om kwaad te stichten'.

Veel gedachten, die ons toentertijd vervulden, zijn verbleekt. Zelfs de denkvorm verloor puntigheid. Behalve dat wij kinderlijk plezier beleefden aan het gebruik van ouderwetse woorden en wendingen, drukten wij ons gaarne uit in paradoxen. Hiermee ontweken wij de schoolse redeneertrant, die ons was aangeleerd, en kruiden wij de conversatie door zijn recht te laten aan elke gelukkige inval.

Denk ik aan die langgerekte avonden terug, dan schijnen ze mij doordrongen van een ernstige zorgeloosheid. Wij zaten niet simpelweg gek te doen, maar wij stelden iedere belangzucht opzij. Het ging om geen gelijk of ongelijk. Wij redeneerden zoals andere mensen voor hun ontspanning kaartspeelden of schaakten.

Mij gaven die zorgeloze uren bijzondere rust. Niets had ik zozeer nodig als een vriend, die geen beslag op mijn problemen legde en ze toch begreep. Ik zou niettemin een totaal verkeerde indruk vestigen, indien ik het liet voorkomen, alsof ik tijdens mijn studiejaren aan de leergangen meer met de Siemer omging dan mijn medestudenten. Het is waar: ik logeerde bij hem. Bovendien bezaten wij beiden een zwak voor literatuur, om het nu zo maar te noemen. Juist in de twintiger jaren van deze eeuw schenen de letteren het draagvlak uit te spreiden voor heel de vernieuwingswil van de katholieke mens in ons land. Niet in geschiedenisboeken of stichtelijke verhandelingen, niet in psychologische studies of traktaten over maatschappijleer maakte de nieuwe geest zich toen het duidelijkst kenbaar, maar de poëzie werkte als een seismograaf van het gemeenschapsleven. Er stond voor ons toen meer in een slecht vers dan nu in een goed boek. Over teksten, die al lang vergeten zijn, van dichters, wier naam niemand meer uitspreekt, wonden wij ons op, omdat zij ongehoorde dingen openbaarden. En wie de stem van deze dichtkunst niet vernam, was een barbaar, hij mocht dan wezen wie hij wilde. Die koorts beving de Siemer en mij niet alleen. Dikwijls namen aan onze nachtgesprekken anderen deel. Met alles kon worden gespot, niet met de verzen van de nieuwe tijd! Alleen was de Siemer verstandig genoeg om hun tijdelijkheid te beseffen. Hij kon op dweepzucht reageren door een goed eind mee te gaan en dan opeens verbaasd te vragen, waarheen wij ons onderweg bevonden. Dan zag niemand een einder meer. Er werd thee met suiker rondgediend en over iets anders

gesproken.

Op zijn best was hij tijdens excursies. Nu en dan in de zomer bleven wij met een aantal studenten van zaterdag op zondag over en maakten per fiets of per autobus een tocht in de omgeving. Wij gingen met boterhammen op zak naar de vennen van Oisterwijk of naar de bossen bezuiden Hilvarenbeek. Onderweg werden kerken bekeken, planten verzameld, aardlagen onderzocht, discussies gevoerd en grappen verteld. Ook hadden de leonardijnen een eigen liederenschat, die tijdens zulke tochten in zijn geheel werd uitgegalmd en herhaald. Ik voelde mij in het gezelschap van mijn medeleerlingen als de vrije man uit het boek van Barrès, op zoek naar de wezenskenmerken van zijn land en volk. Met een eerbied, bij Barrès aangeleerd, liep ik de namen te lezen op grafzerken. Binnen de levensdata, die daar opgetekend stonden, was een mensenlot verlopen, anders dan het mijne,

maar niet vreemd aan mij. Wie hier onder het kruis lagen, werden herdacht in de mis als degenen, die ons voorafgingen met het teken van het heilige geloof. Ze hadden hun driften gekleed in dezelfde schuchterheden als ik. Zij hadden in het gareel van hun werkplicht gelopen: — 'verwezen daglonerstred, doffe berusting' —; zij hadden kansen zien verglijden, zoals avondlicht verdeemstert; maar toen zij uitgedragen werden, stond de dorpsgemeenschap om hun open grafkuil en nam afscheid. Telkens wierpen de mannen een schop gele aarde omlaag, die bonsde op de doodskist. 'En gij, knaap, zult een profeet van de Allerhoogste worden genoemd', had bij die gelegenheid, als zonder samenhang met de gebeurtenis, de priester gebeden. Wat zij nu wachten, is de opstanding.

Zomer gonsde over de grafsteden. Het lange gras werd glad van dorheid in het scherpe licht. Hoevelen? Waartoe? Binnen de kerk was een student van het conservatorium op het oxaal geklommen. Zwellend golfdde de klanken naar buiten van het Te Deum. 'U verheerlijkt het lofwaardig getal van de profeten, U looft het schitterend leger van de martelaren, U belijdt de heilige kerk over geheel de aardvlak: Vader van onmetelijke heerlijkheid.'

Het binnenzijn in deze orde van voortgang werd ik mij bewust als het wezenskenmerk van de brabantse alledaagsheid. Die hier lagen om uit te rusten van hun klein bejag naar geld en levensgemak, naar overtreffing van hun evennaaste en naar succes voor hun groep, hadden van deze strevingen de ijdelheid overwogen in het gedurig besef, tot iets hogers geroepen te zijn. Bij de een was dit misschien niet meer dan een lichte gewetensknaging, bij een ander een oproep tot uitbundige deelneming aan kerkfeesten: allen hadden zij naar vermogen en beschikbaarheid het leven ondergaan als een gerichtheid op de glorie van de Vader. Wilskracht, plichtsgevoel, verantwoordelijkheidsbesef, zo dikwijls verheven tot zelfstandige

waarden, maken de mens maar ijdel, die ze niet inschakelt in onophoudelijk dienstbetoon aan de heerlijkheid. Ik leerde de brabantse mens kennen uit zijn humor en zijn liederen zoals uit zijn treurnis en rouw. Ik leerde hem beminnen als de dienaar van de feestelijke heerlijkheid van het oneindige leven. Er klonken regels uit het werk van pater Poirters in mij op, speelse belijdenissen van de ziel, die schildwacht staat bij het onvergankelijk geluk.

Dit waren zonnige dagen. Over mijn studie maakte ik mij geen te grote zorg. Ze vond geen doel in zichzelf, maar bleef een middel, al wist ik nog niet helemaal waartoe. Wij rosten over bospaden en rustten aan de oever van een ven vol vogels, alle ontginningsgronden voorbij. Zonnige vlakten, omboord met hei en gageel tussen wilde pollen sliertgras, riepen het landschap van eeuwen geleden te voorschijn. Ik had de grond kunnen omhelzen, die mij droeg.

Deze vervoering overkwam mij in die jaren dikwijls. Ze maakte mij vertrouwd met mijn nieuw bestaan. Hoewel ze mij teruggedreef op mijn innerlijk leven, vreemde zij mij weinig van mijn vrienden. Als seminarist had ik mij vaak een singulier gevoeld, omdat ik steeds door dezelfde mensen omringd bleef. Hier wisselden de gezelschappen, zodat ze gemakkelijker voor korte tijd tot gelijkheid van gevoelens kwamen. Er onderscheidden zich altijd centrale gestalten, met wie wij gemeenschappelijk sympathiseerden. De meest centrale gestalte van elke uittocht was en bleef de Siemer.

Nooit nam hij de leiding. Ik weet niet, of hij organisatie-talenten bezat. Hij had geen behoefte, ze te tonen. Op de ingeslagen reisroute volgde hij anderen, zolang als hij daar zin in had. Meestal verdween hij zonder iets te zeggen. Hij nam ongaarne afscheid. Zelden berichtte hij, waar hij heen ging. Ik geloof, dat hij het meestal niet wist. Onder zijn linoleumsneden bevinden er zich verschillende, die Don Quichotte voorstellen, bijna geen met Sancho Panza. De nuchtere dikzak interesseerde hem lang niet zo sterk als de dolende ridder, met wie hij de verwachting van het avontuur gemeen had. Hij wist, dat hij maar op zijn stalen rossinant behoefde te stijgen om het te ontmoeten. Hij wist bovendien, dat het doorgaans op windmolens lijkt.

Over de avontuurlijkheid van het alledaagse waren weinig mensen beter ingelicht en minder mededeelzaam. Toch scherpte zijn omgang het onderscheidingsvermogen ervoor. Ik geloof, dat dit hem als studentenvriend zo waardevol maakte. Een officiële functie van adviseur of moderator heeft hij nooit waargenomen. Wie had hem hiermee kunnen of moeten belasten? Maar brabantse studenten konden nergens samenkomen, of ze vonden hem plotseling tussen hen in. Hij luisterde naar wat ze vertelden, lachte om hun luidruchtige dwaasheden, zong mee, als zij het

wat ze vertelden, lachte om hun luidruchtige dwaasheden, zong mee, als zij het gerstebier van kyrië prezen, hoewel hij de oude stempel van geheelonthouderij bewaarde, en hij verzoende hen met hun eigen leven.

Niets hebben deze jonge mensen zozeer nodig. Niets had ik zelf zozeer nodig op die leeftijd. Wij krijgen allen een leven, slechts één, terwijl niemand van ons weet, wat hij ermee beginnen moet. Voor het mijne had ik gedacht een passende bestemming te vinden. Ze paste niet. Toen paste niets meer. Mijn onwennigheid jegens de historische grammatica kwam voort uit een veel diepere onwennigheid. Michels ving haar op door mij nauwgezet voor te lichten over dingen, die mij aan mijzelf openbaarden. Siemer ving haar op door te doen, alsof hij net eender gesteld was als ik. Hij bevrijdde mij van een grote last. Hierbij bewaarde hij de fijngevoeligheid, mij niet te laten merken, dat mijn eigen aard mijn ware kwelling veroorzaakte.

ANTON VAN DUINKERKEN